

Les quatre grans cròniques medievals

Autor: Perales Chorques, Anna (Llicenciada en Filologia Catalana).

Público: Estudiants literatura catalana. **Materia:** Llengua i literatura catalana. **Idioma:** Catalán.

Título: Les quatre grans cròniques medievals.

Resumen

Les quatre grans cròniques van ser escrites entre finals del segle XIII i durant el XIV. Es tracta de les cròniques de Jaume I, Bernat Desclot, Ramon Muntaner i Pere el Cerimoniós. La seua finalitat comuna era, alhora que deixar constància d'uns fets que volien tenir valor didàctic, la de justificar unes determinades actuacions polítiques. Les quatre grans cròniques formen el millor conjunt historiogràfic d'Europa (medieval). Allò que les destaca sobretot és el fet de narrar fets contemporanis als seus autors o poc anteriors, contràriament a les altres literatures que es dediquen al passat llunyà.

Palabras clave: Literatura catalana.

Title: The four great medieval chronicles.

Abstract

The four great chronicles were written between end of century XIII and during XIV. These are the chronicles of Jaume I, Bernat Desclot, Ramon Muntaner and Pere el Cerimoniós. His common purpose was, at the same time, to record facts that wanted to have didactic value, to justify certain political actions. The four great chronicles form the best historiographical set in Europe (medieval). What stands out above all is the fact of telling contemporary facts to their authors or former, contrary to the other literatures that are devoted to the distant past.

Keywords: Catalan literature.

Recibido 2017-10-27; Aceptado 2017-11-07; Publicado 2017-11-25; Código PD: 089100

EL CONTEXT HISTÒRIC

Les quatre grans cròniques se situen cronològicament en els segles XIII i XIV i són, entre altres documents, les que permeten seguir i comprendre el desenvolupament de la societat catalana en els aspectes polítics, econòmics, socials i militars.

Catalunya, en aquesta època, comença a ser considerada una nació gràcies a la seua estabilitat política i social, a la incorporació a la Corona d'Aragó del Regne de València i les Illes i, sobretot, a la creació de l'aparell institucional i al fet que la llengua parlada pel poble i per la cort esdevé un element de cohesió nacional. Aleshores, la tendència a enregistrar fidelment els fets importants de la vida de la nació es fa sentir com una necessitat: aquest és l'origen de la Crònica.

LA HISTORIOGRAFIA PRIMITIVA

La historiografia catalana de la Reconquesta naix en llengua llatina a l'època romànica en els centres eclesiàstics, en forma d'eixutes notes analítiques agrupades en CRONICONS. En aquest sentit, un dels focus més importants de la historiografia catalana és el monestir de Santa Maria de Ripoll.

La traducció al català dels *Gesta comitum barcinoniensum et regum Aragoniae* (entre 1267 i 1283) – l'obra més important de l'escola historiogràfica de Ripoll- i de *De rebus Hispaniae* (1268) de l'Arquebisbe de Toledo, constitueixen els textos històrics en català més antics que conservem. Es tracta, però, d'obres informatives sense intenció literària.

Poc temps després apareixeran les quatre grans cròniques, que tenen, ultra la seua importància historiogràfica, un notable interès lingüístic i literari, ja que constitueixen autèntiques peces narratives de gran valor creatiu. Les cròniques historien l'època de plenitud de la Catalunya medieval.

LES QUATRE GRANS CRÒNIQUES

Les quatre grans cròniques van ser escrites entre finals del segle XIII i durant el XIV. Es tracta de les cròniques de Jaume I, Bernat Desclot, Ramon Muntaner i Pere el Cerimoniós. La seua finalitat comuna era, alhora que deixar constància d'uns fets que volien tenir valor didàctic, la de justificar unes determinades actuacions polítiques. Les quatre grans cròniques formen el millor conjunt historiogràfic d'Europa (medieval). Allò que les destaca sobretot és el fet de narrar fets contemporanis als seus autors o poc anteriors, contràriament a les altres literatures que es dediquen al passat llunyà.

LA CRÒNICA DE JAUME I: LLIBRE DELS FEYTS

Existeixen dues versions conegudes de l'obra: una catalana anomenada *Libre dels feyts* i una altra en llatí, signada per Pere Marsili, anomenada *Libre gestarum*, datat de 1313.

Pel que fa a l'època en q va ser escrita o inspirada pel rei, la majoria dels estudiosos creuen que es va escriure els darrers anys del seu regnat, ja que al llibre trobem indicacions cronològiques que podrien marcar els anys 1272 a 1274 com a període més probable de la redacció.

El text català i el text llatí relaten el mateix i la redacció és gairebé semblant, encara que el text català és posat en boca de Jaume I en 1a persona i el text llatí quasi sempre apareix en 3a persona. Pel que fa a la prioritat d'un text sobre l'altre, la crítica sol coincidir en què el *Llibre del feyts* no és una traducció del de Marsili.

L'autoria de la crònica de Jaume I ha estat sovint discutida, però actualment la crítica accepta que l'autor de l'obra és el monarca i, per tant, accepta que es tracta d'una autobiografia. Concretament, es considera que Jaume I no va escriure materialment l'obra, però va coordinar directament la redacció, probablement ell la dictà i els seus col·laboradors copiaven.

La crònica narra la vida i les gestes més importants de la vida del rei. Així, relata des de la naixença del rei (1208), passant pel seu casament amb Elionor de Castella, fins als anys de vellesa i malaltia del rei (1265-1276). Entre les seues gestes més importants s'hi relaten les conquestes dels regnes de Mallorca i València. El llibre es basa en els records personals del monarca i, en diversos moments, en cançons de gesta que la crònica prosifica.

Al llarg de tota la crònica es reflecteixen la intenció didàctica i justificativa, el sentiment religiós i providencialista (les victòries s'han assolit per disseny diví) i la bel·licositat: el rei dóna àmplies i detallades visions de les seues campanyes militars, en les quals sovint ell és l'heroi. Però el rei no sempre fa història militar i política, sinó que sovint ens mostra els xicotets fets de la seua vida i els racons més íntims de la seua personalitat (la intimitat), cosa que aporta un gran verisme a la història. Així, l'objectivitat és una altra característica d'aquesta crònica, perquè l'autor es preocupa de fer reviure els fets i els personatges amb la màxima fidelitat possible.

Aquest verisme s'acrex amb l'ús d'un llenguatge viu i popular (refranys, dites i expressions col·loquials) i amb la utilització de la llengua pròpia per part dels personatges que no parlen català, d'ací que apareguen molts aïllats en provençal, castellà, francès i mossàrab. Tot i això, es demostra un gran domini del català per part de l'autor.

L'estil és lent (del qui es delecta explicant), simple (del qui té l'ànima senzilla) i sense complicacions i espontani (propi de qui explica de paraules més que no escrivint) i, per això, no es preocupa massa de l'ordre lògic, d'evitar les repeticions, etc.

LA CRÒNICA DE BERNAT DESCLOT

En el text no trobem cap indicació en relació amb la datació de l'obra, però si tenim en compte que la crònica està escrita en el to de qui narra esdeveniments que o bé ha viscut o bé ha presenciat, podem considerar que la crònica és contemporània als fets narrats. En aquest sentit, resulta interessant un passatge en què l'autor declara que ell ha estat present personalment a un acte heroic del rei Pere II el Gran en la guerra dels francesos. Potser siga entre 1283-1285. Tot i això, els estudiosos no es posen d'acord pel que fa al començament de l'obra, però sí en la seua finalització: finals segle XIII.

Si no fóra per la primera frase de l'obra: "Ací comença lo llibre que Bernat Desclot dictà e escriví", aquesta crònica hauria quedat anònima, perquè el nom de l'autor no torna a aparèixer.

Pel contingut de la crònica Bernat Desclot devia ser una persona pròxima a la Cort, per això resulta estrany que el seu nom no aparega en l'arxiu del rei. La hipòtesi més versemblant és la de Coll i Alentorn: identifica Bernat Desclot amb Bernat Escrivà, tresorer reial durant el regnat de Pere II, que procedia del poblet anomenat Es Clot (del Rosselló), cosa que explicaria la duplictat del nom: el cognom Desclot correspon al patronímic (Es Clot) i Escrivà a l'ofici (recordem que en aquest moment l'ús del cognom encara no està ben fixat).

Aquesta crònica historia els fets i les conquestes "que feren sobre sarraïns i sobre altres gents" els nostres reis, des d'Alfons I el Cast fins a Pere II el Gran (ja ho diu el títol que donen els manuscrits a aquesta crònica *Libre del Rey en Pere e dels seus antecessors passats*). La Crònica està centrada en la figura reial de Pere II i la finalitat és glorificar-lo.

Quan explica fets del passat apareixen narracions llegendàries i gestes joglaresques prosificades; en canvi, quan es tracta del present (esdeveniments contemporanis a l'autor) les fonts són els documents oficials i la pròpia experiència de Desclot.

Les característiques que trobem en aquesta obra són:

- a) L'esperit cavalleresc.
- b) La fidelitat: es reflexa un ferm sentit patriòtic i una gran fidelitat a la figura del rei.
- c) La crueltat: present en els moments que descriuen la guerra contra els francesos.
- d) L'objectivitat: té un gran valor històric per l'objectivitat amb què el cronista tracta els temes.
- e) Valor psicològic i humà: es fa un admirable retrat del caràcter del protagonista i de la seua evolució.

La crònica de Bernat Desclot presenta una llengua rica i perfecta, i revela certs dialectalismes nord-occidentals, però diluïts en la koiné literària i administrativa de la Cancelleria catalana. Desclot demostra conèixer altres llengües com el francès i l'àrab.

Pel que fa a l'estil, la prosa de Desclot té el rigor lògic de la prosa cancelleresca, la frescor de la literatura popular i semblances amb l'estil cortès.

LA CRÒNICA DE RAMON MUNTANER

Ramon Muntaner és l'autor de la més llarga de les nostres cròniques, gironí aveïnat a València, naix el 1265 a Peralada (Girona) i mor el 1336 a Mallorca. La Crònica està datada del 1325 (any en què decideix escriure les seues memòries demostrant el seu nacionalisme i patriotisme).

Historia un ampli període que va des del naixement de Jaume I (1208) fins a la coronació d'Alfons III el Benigne (1328). És una crònica on apareixen tots els reis del casal d'Aragó que van viure mentre Muntaner vivia.

La seua font gairebé exclusiva és la pròpia experiència (encara que també recorre a altres textos historiogràfics i a la prosificació de narracions èpiques), ja que Muntaner es proposa de relatar només allò que "ha vist", allò de què ha estat "testimoni". En aquest recurs, que reforça la certesa de la narració, radica precisament la novetat del seu "llibre" (Muntaner no en diu mai crònica, sinó "llibre"). La Crònica de Ramon Muntaner és, doncs, un llibre de "memòries"; però ell no n'és el protagonista principal sinó que aquest paper el reserva als reis i als senyors.

L'objectiu fonamental de l'obra és la glorificació dels reis del casal d'Aragó. El monarquisme del nostre cronista està estretament relacionat amb el providencialisme i el nacionalisme: la sang, un destí comú i la llengua són els elements que integren la base de la comunitat catalanoaragonesa, la qual es trobava aleshores en un període d'esplendor.

La Crònica constitueix un testimoni colpidor d'estima a la llengua i de la consciència d'unitat nacional entorn de l'idioma, el "pus bell catalanesc del món" com ell diu.

L'obra va ser escrita, com era normal en l'època, per a ser llegida en veu alta més que no per a la lectura individual, i sempre que l'autor s'adreça als seus "oients" els anomena "senyors". Aquests senyors sembla que eren els reis catalans, als quals vol deixar un llibre exemplar que siga un "mirall de prínceps".

Muntaner s'adreça directament als seus "oïdors" mitjançant l'ús de fórmules joglaresques, com la interrogació retòrica ("Què us diré?") o formes com "ara oïrets..."

L'estil directe i un llenguatge viu, col·loquial i popular contribueix a acostar autor i públic.

LA CRÒNICA DE PERE EL CERIMONIÓS

Es van fer dues redaccions de la crònica: la 1a entre 1375 i 1383, i la segona (degut a la revisió d'uns capítols) el 1386.

La més vella tradició atribueix l'autoria d'aquesta crònica exclusivament a Pere III el Cerimoniós, el qual parla en primera persona (escrita en forma autobiogràfica).

La Crònica història tot el regnat de Pere III i el del seu pare, Alfons el Benigne. Concretament, la crònica consta d'un pròleg on es conta el regnat de son pare i de sis grans capítols que abracen tot el seu regnat, des de la seua coronació el 1336 fins als casaments dels seus fills i els fets de Sicília (1370-1382). És, per tant, la Crònica de la història de Pere III de Catalunya i IV d'Aragó, també anomenat Pere el Cerimoniós.

INTENCIÓ: justificar la seua política.

Aquesta crònica presenta unes característiques que la diferencien de la resta de cròniques:

- Pel que fa a les fonts, aquesta crònica és l'única que no usa les cançons de gesta prosificades, sinó que les fonts del seu relat es redueixen als documents cancellerescs i als records personals del rei i dels seus col·laboradors.
- L'heroisme èpic, present a les altres cròniques, hi és absent. i la figura de Pere el Cerimoniós és més a prop dels prínceps renaixentistes que dels cavallers medievals.

Usa un llenguatge menys ric que en les altres cròniques, com també és menor el domini de l'idioma. La llengua bàsica és el català correcte de la Cancelleria, però també apareix el provençal, el castellà i l'aragonès.

Quant a l'estil, trobem una prosa sempre correcta i acurada, que sovint esdevé seca i eixuta, sobretot quan la narració es fa en forma de dietari (Pere III tractava de reproduir amb fidelitat la prosa burocràtica dels documents).

En definitiva, a diferència de les cròniques anteriors, en aquesta ni el llenguatge ni l'estil són de caire popular, sinó que són correctes i acurats.

Bibliografía

Enciclopèdies:

- RIQUER / COMAS / MOLAS, *Història de la literatura catalana (vol.1,2 i 3)*, Barcelona, Ariel, 1964-1966.